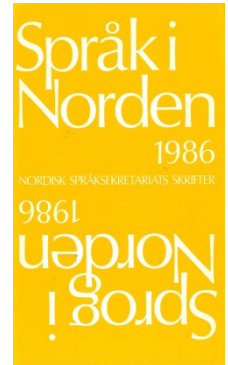

Sprog i Norden

Titel: Språknämndernas telefonrådgivning
Forfatter: Catharina Grünbaum
Kilde: Sprog i Norden, 1986, s. 74-102
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Språknämndernas telefonrådgivning

Av *Catharina Grünbaum*

En av de viktigaste uppgifterna för de nordiska språknämnderna är att stå allmänheten till tjänst med svar på språkfrågor. På de olika språknämndernas sekretariat sitter tjänstemän och svarar i telefon på frågor av de mest skiftande slag. Att det finns ett stort behov av språklig rådgivning är alldeles uppenbart. Språknämnderna har sedan sin tillkomst på 1940- och 1950-talen bara ökat sin personal, aldrig minskat den, trots de nordiska ländernas alltmer ansträngda ekonomi.

Nämnderna tvivlar inte på sitt berättigande, men de har under årens lopp ofta ställt sig frågan: "Vad leder den språkliga rådgivningen till?" "När vi ut med våra rekommendationer?" "I vilken utsträckning anammas dessa?" Man har också velat ha en klarare bild av vilka det är som utnyttjar språkvårdens tjänster. Vid det nordiska språkmötet 1983 beslöt nämnderna därför att företa en undersökning av den egna verksamheten. De nordiska sekretärarna vid Dansk Sprognævn, Norsk språkråd, Svenska språknämnden och Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland (Svenska och Finska språkbyrån) fick i uppdrag att planera och genomföra en sådan självundersökning. Sverigefinska språknämnden har också deltagit i projektet och förhoppningsvis kommer framöver också den isländska, den färöiska, den samiska och den grönländska nämnden att genomföra motsvarande eller liknande undersökningar. (Den färöiska nämnden har dock presenterat några översiktliga resultat på vissa enstaka punkter, jfr J. H. W. Poulsens bidrag på s. 00.)

Undersökningen fick formen av en enkät. Under december 1984 (och en bit in i januari) och mars-april 1985 blev de som ringde till nämnderna utsatta för ett frågebatteri, som märkvärdigt nog så gott som alla tjänstvilligt accepterade. Vid varje undersökningsperiod sattes stopp efter 250 frågor. Det totala materialet för varje nämnd är alltså 500 frågor.

Följande uppgifter noterades eller efterfrågades:

1. Kön
2. Ålder
3. Modersmål
4. Yrke
5. Arbetsplats
6. Har ni frågat förut?
7. Hur kände ni till att man kan ringa nämnden?
8. Var det svårt att komma fram på telefon?
9. Ställs frågan i arbetet eller privat?
10. I vilket sammanhang ställs frågan (texttyp)?
11. Mottagare och spridning
12. Frågan
13. Svaret
14. Accepteras svaret?
15. Övriga kommentarer från frågaren

Dessutom gjordes noteringar om hjälpmedel som den språkliga rådgivaren använt (ordböcker m.m.), huruvida man diskuterat svaret med en kollega, hänvisat frågaren någon annanstans, gjort någon uppföljning m.m. Femhundra frågor utgör ca 6 % av det totala årliga antalet telefonfrågor till den danska nämnden, ca 10 % av frågorna till den svenska och den finlandssvenska nämnden, uppskattningsvis 20 % av frågorna till Norsk språkråd, ca 3 % av frågorna till Finska språkbyrån, och ca 20 % av Sverigefinnska nämndens frågor. Statistiskt sett är urvalet tillräckligt, men för de nämnder som har 5 000 frågor och mer om året känns det intuitivt alltför litet i vissa avseenden. Å andra sidan var undersökningen ganska krävande att genomföra, och att göra den större hade knappast varit möjligt med hänsyn till såväl intervjuare som intervjuoffer. Bearbetningen av materialet har också gjorts för hand (utom i Finland, där det har databehandlats) – något som ju också verkar begränsande på omfånget.

Man får alltså inte dra alltför vittgående slutsatser av siffrorna i kategorier med låg representation, och materialet får gälla för vad det är, nämligen frågorna från omkring två månaders rådgivningsverksamhet. Man får också jämföra uppgifterna för de olika nämnderna med viss försiktighet eftersom de utgör andelar av ett

utvalt material, inte av det totala antalet frågor till varje nämnd. (Så var t.ex. andelen frågande journalister för Svenska språknämnden ca 11 %, för Finska språkbyrån 9 %, men mot det skall ställas antalet journalister i Finland, som torde vara mindre än det i Sverige, och antalet frågor till nämnderna, där Finska språkbyrån har fem gånger så många som Svenska språknämnden. Den finska journalistkåren torde alltså i betydligt större utsträckning än den svenska vända sig till den språkliga rådgivningen.)

Den presentation som görs här omfattar frågarna och frågorna. En genomgång av nämndernas svar och principerna bakom dem utgör ett ämne för en egen undersökning och får anstå tills vidare.

Har vi då fått veta något som vi inte visste förut? Några direkta sensationer har undersökningen inte bjudit på, men vi tycker att vi har fått en mycket klarare bild av vilka våra frågare är och vilka attityder de har, liksom av de frågor som ställs till oss. Vi har fått en del nyttiga synpunkter från frågarna, på innehållet i ordböcker och ordlistor, på våra metoder att sprida våra rekommendationer m.m. Vi har fått en många gånger givande kontakt med frågarna; åtskilliga som varit anonyma i många år har trätt fram som personer, och utbytet verkar ha varit positivt. Inte så få frågare har framhållit den stora nytta de har av rådgivningen, några har uttryckt farhågor att undersökningen hängde samman med planer på nedläggning.

Innan själva undersökningsresultaten presenteras kan det vara skäl att säga några ord om de deltagande nämnderna.

Dansk sprognævn (statlig, inrättad 1955) fastställer normen för dansk rättstavning, ordböjning och interpunktion (ny upplaga av den nu 30 år gamla Retskrivningsordbogen är under utarbetande).

Norsk språkråd (statlig, verksamheten igångsatt 1952) är uppdelat i en sektion för bokmål och en sektion för nynorska. Rådet utarbetar den språkliga normen för skolans läroböcker (læreboknormalen) och normen för myndigheternas språk. Två stora ordböcker, en för bokmål och en för nynorska, har nyligen kommit ut med språkrådet som utgivare. Språkrådet deltar aktivt i det

norska terminologiarbetet och har som en av sina stora uppgifter att granska språket i läroböckerna. Norsk språkråd har också till uppgift att bevaka de enskilda medborgarnas språkliga rättigheter, dvs. i fråga om bruket av bokmål eller nynorska.

Svenska språknämnden (icke statlig men statsunderstödd, inrättad 1944, sekretariatet 1954) ger ut standardverk som Skrivregler, konstruktionslexikonet Svensk handordbok m.m. Nämnden fungerar i stor utsträckning som språklig rådgivare åt myndigheterna men kan inte generellt åberopas som givare av statlig norm (något sådant organ finns inte i Sverige). Nämndens personal har en sedan många år rätt omfattande undervisning för olika yrkesgrupper.

Finska språkbyrån (telefonrådgivning sedan 1945) ingår, liksom sitt finlandssvenska systerorgan Svenska språkbyrån, i den statliga Forskningscentralen för de inhemska språken. (De kallas framöver också *den finska nämnden* och *den finlandssvenska nämnden*.) Förutom sin mycket omfattande språkliga rådgivning, som också innefattar språkgranskning och undervisning, har finska språkbyrån som huvuduppgift att ge ut ordböcker, bl.a. den normerande nufinska basordboken (Nykysuomen perussanakirja).

Svenska språkbyrån (telefonrådgivning sedan 1945) har en särskild språkvårdsavdelning med en omfattande språklig rådgivning (till stor del rörande översättningsfrågor) och rätt mycket undervisning.

Sverigefinska språknämnden (inrättad 1975) arbetar i mycket stor utsträckning med frågor som rör finska termer och beteckningar på finska för företeelser i Sverige.

Vilka är frågarna?

Nedanstående tabell visar hur många olika frågeställare som har ställt de 500 frågorna.

	Da	No	Sv	Fi	Fi-sv	Sv-fi
Antal frågor	501	500	500	515	500	501
Antal frågeställare	412	312	375	341	267	232
Mer än 7 frågor	1	4	4	5	5	12

Det visar sig att Dansk Sprognævn har det största antalet frågare: den uppringande har ett akut problem och ställer i stort sett bara en fråga. Nämndens frågeservice har också populärt kallats "Sprognævnets ambulancetjeneste". Den finlandssvenska nämnden däremot har frågare som ställer flera, ibland många frågor i följd, och detta gäller i ännu högre grad för den sverigefinska nämnden.

Den finlandssvenska nämnden har alltså en liten, trogen krets av återkommande frågare. Det framgår också av nästa tabell, som visar andelen frågare som ringer för första gången.

Förstagångsfrågare	Da	No	Sv	Fi	Fi-sv	Sv-fi
	27 %	37 %	25 %	23 %	16 %	20 %

Största andelen nya frågare har Norsk språkråd, den nämnd som f.ö. har det lägsta antalet frågor. Den lägsta andelen har som sagt den finlandssvenska nämnden, men det är intressant att så mycket som hälften av förstagångsfrågarna här har finska som modersmål. (De finskspråkiga utgör annars ca 30 % av nämndens frågare.)

Könsfördelning

Den totala fördelningen mellan män och kvinnor är i Norden ganska jämn. Bland språknämndernas frågare är däremot övervikten för kvinnor markant, utom i Norge. Språksociologiska

undersökningar pekar på att kvinnor är mer angelägna om språklig korrekthet, men förklaringen till kvinnodominansen här är förmodligen en annan: mer än 1/4 av de frågande är sekreterare, som har till uppgift att se till att det de lämnar ifrån sig är riktigt, och därtill kommer den likaledes kvinnodominerade gruppen översättare. (Huruvida kvinnor sedan väljer dessa yrken av intresse för språk och språkform är inte platsen att gå in på här.)

Kön	Da	No	Sv	Fi	Fi-sv	Sv-fi
Kvinnor	65 %	47 %	58 %	66 %	71 %	79 %
Män	35 %	54 %	42 %	34 %	29 %	21 %

Högst ligger här den sverigefinska nämnden, följd av den finlandssvenska, vilkas största kvinnogrupp (och yrkesgrupp) är översättarna, och den danska, för vilken nästan hälften av frågarna är sekreterare (jfr *Yrke* s. 00). Norsk språkråds största yrkesgrupp däremot är chefer och tjänstemän. Hur fördelningen män/kvinnor ser ut i den gruppen har inte undersökts, men där råder förmodligen inte kvinnodominans (åtminstone gör det inte det i det svenska materialet).

Alder

Vi delade in frågarna i åldersgrupper där den undre gränsen fick utgöra den ungefärliga åldern för inträdet i arbetslivet eller högre studier, nämligen 20 år, och den övre den ungefärliga pensionsåldern i Norden, 65 år. De yrkesarbetande åldrarna delade vi in i 15-årsperioder. Då kommer en gränslinje att gå vid 1949. För den svenska delen av undersökningen är det inte något ointressant årtal: de som är födda senare har inte den traditionella studentexamen och de har gått igenom ett utbildningssystem där språkriktighet inte haft samma utrymme som tidigare. Det senare är märkbart också i de andra nordiska länderna.

Ålder	Da	No	Sv	Fi	Fi-sv	Sv-fi
> 65	4 %	3 %	7 %	4 %	2 %	6 %
51-65	22 %	24 %	27 %	15 %	19 %	7 %
36-50	41 %	30 %	42 %	43 %	39 %	43 %
20-35	29 %	37 %	20 %	32 %	27 %	26 %
< 20	0 %	0 %	0 %	-	-	0 %
okänt	2 %	6 %	4 %	6 %	13 %	18 %

Ca 100 % 100 % 100 % 100 % 100 % 100 %

För alla nämnderna utom den norska utgör 36-50-åringarna den största gruppen. De ligger på omkring 40 %. I Norge är det 20-35-åringarna som bildar den största gruppen, och den är nästan dubbelt så stor som motsvarande grupp i Sverige. Finska byrån har sin kundkrets inom den yngre och mellersta medelåldern medan Svenska språknämnden har tyngdpunkten i de mognare generationerna; Sverige har också flest frågare i pensionsåldern. Vad de här olikheterna i fördelningen beror på kan man naturligtvis fundera på, och det kan också finnas skäl att bedöma dem, i synnerhet om man tänker göra något åt sin marknadsföring.

Modersmål

För språknämnderna är det inte oviktigt att veta huruvida frågorna gäller ett språk som den frågande förutsätts "kunna" eller om de gäller ett för den frågande främmande språk. I det senare fallet räcker det i allmänhet med en upplysning "så förhåller det sig" eller "så låter det bäst", medan man i det förra inte sällan kommer in på frågor om normer och normkonflikt, språkutveckling och annat som i längden kan leda till en omprövning av den norm man rekommenderar.

Annat modersmål	Da	No	Sv	Fi	Fi-sv	Sv-fi
	-	0 %	8 %	4 %	30 %	85 %

Siffrorna för frågare med ett annat modersmål än det vilket frågan gäller speglar ganska väl de nordiska ländernas språkliga situation. I toppen ligger den finlandssvenska nämnden, som

redovisar inte mindre än 30 % finskspråkiga bland sina frågare; 20 % av samtalen fördes på finska. Därefter kommer Sverigefinska språknämnden med drygt 8 % svenskspråkiga och Svenska språknämnden, som under frågeperioden hade nästan 8 % representerande inte mindre än 11 olika språk, med dominans för finskan. Den finska nämnden hade 4 % frågare med annat modersmål än finska, däribland 3,5 % med svenska. Norge och Danmark har under de senare åren tagit emot en del invandrargrupper men har inte Sveriges långa tradition och inte heller någon motsvarighet till det stora antal välutbildade invandrare som nu finns i Sverige – och det är de välutbildade som ringer. Norsk språkråd redovisar, förutom en tillfällig svensk, en sloven, anställd vid en statlig institution. Dansk Sprognævn har ”udlændingen”, en trogen frågare som dock begärt anonymitet och därför inte tagits med i enkäten.

Yrke

De frågande hörde hemma i följande yrkesgrupper:

	Da	No	Sv	Fi	Fi-sv	Sv-fi
Chefer, tjänstemän	17 %	35 %	22 %	25 %	26 %	14 %
Sekreterare; kontorister	49 %	20 %	21 %	30 %	21 %	15 %
Elever	3 %	2 %	2 %	4 %	1 %	3 %
Förlagsredaktörer	2 %	4 %	4 %	2 %	–	0 %
Författare	1 %	0 %	2 %	0 %	–	0 %
Journalister, informatörer	3 %	11 %	11 %	9 %	5 %	14 %
Korrekturläsare; typografer	5 %	3 %	2 %	1 %	0 %	0 %
Lärare	4 %	6 %	4 %	4 %	4 %	12 %
Reklamfolk	7 %	6 %	5 %	4 %	0 %	–
Språkvårdare; terminologer	–	0 %	5 %	0 %	1 %	–
Översättare	2 %	3 %	5 %	4 %	24 %	27 %
Pensionärer	1 %	–	4 %	4 %	1 %	2 %
Övriga, högre utbildn.	3 %	1 %	3 %	5 %	3 %	3 %
Övriga, lägre utbildn.	0 %	2 %	2 %	3 %	2 %	1 %
Okänt	2 %	7 %	9 %	5 %	11 %	9 %
Ca	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Den första yrkesgruppen utgörs av personer som utan att ha ett rent språkligt yrke har eget ansvar för det de skriver, alltså chefer, tjänstemän, handläggare, forskare m.fl. inom såväl förvaltning som det privata näringslivet. Här dominerar männen: i Sverige utgör de 65 % av gruppen mot 42 % män av alla de svenska frågarna. I Norge är denna grupp den största bland yrkesgrupperna, och det kan förklara varför det i Norge finns fler män än kvinnor bland frågarna.

Om gruppen chefer, tjänstemän m.fl. är mansdominerad så är i gengäld nästa grupp, sekreterare och kontorister, intill hundra procentigt kvinnlig. I Danmark utgör den nästan hälften av de frågande. Det torde inte vara orimligt att sätta de många danska sekreterarna i samband med den höga andel frågor som rör skrivsätt, särskilt ortografi, som Dansk Sprognævn visar i förhållande till de övriga nämnderna. Man frågar sig varför så många frågor i just Danmark kommer från sekreterare. Kan det hänga samman med att man i väntan på den nya Retskrivningsordbogen för säkerhets skull kontrollerar med nämnden vad som är gällande norm? Det kunde vara intressant att undersöka huruvida andelen frågande sekreterare i Danmark minskar när Retskrivningsordbogen kommit ut, inte minst som en avkänning av vad ordlistor och ordböcker har för ställning bland språkbrukarna.

Gruppen elever (på skilda nivåer) förefaller att ha en svag övervikt hos den finska nämnden. Den finska språkvårdens starka ställning inom utbildningen bekräftas av andra uppgifter, jfr s. 00.

I kontakterna med förlagsvärlden leder Sverige och Norge. På den svenska nämnden har flera av de anställda yrkesmässig kontakt med förlagsredaktörer genom kurser, granskningsuppdrag m.m., och Norsk språkråd har sitt mycket stora arbete med granskningen av språkformer i läroböcker.

I gruppen journalister och informatörer verkar Danmark ligga lågt. Å andra sidan har den danska nämnden den högsta siffran för korrekturläsare och typografer. Språkvårdarna skulle hellre se att journalisterna själva vände sig till dem i stället för att överlåta ryktborsten åt korrektoret – en åsikt som delas av korrekturläsarna. Åtminstone i Sverige har ämnet normativ stilistik och språkvård under det senaste årtiondet krympt till ett intet i journalistutbildningen. Visserligen är kanske inte all kritik av

journalisternas språk berättigad, men journalisterna bör, hur de än skriver, vara medvetna om vad de gör när de väljer språkform.

Lärarna utgör inte någon stor grupp i undersökningen. Man kan söka olika förklaringar till detta. Dels kan lärare ofta ta reda på svaren själva, och de anser om inte annat att de *bör* klara detta själva, dels har de ofta svårt att ringa under arbetstid. Många lärare håller sig dessutom à jour med språkvården genom att prenumerera på nämndernas skrifter. När man som språkvårdare möter lärare öga mot öga brukar frågorna emellertid inte utebli. Lärarna är en grupp som språkvården skulle vilja ha större direktkontakt med – för ömsesidig diskussion om språket i och utanför skolan.

En annan grupp som språkvården också skulle vilja ha effektivare kanaler till är reklamfolket. För den norska, svenska och finska nämnden är dock denna grupp i undersökningen ungefär lika stor – eller lika liten – som motsvarande grupp lärare, och det är kanske inte så lite ändå med hänsyn till att det finns betydligt fler lärare än reklammän. (Intressantast här är å andra sidan vad de frågar om.)

Språkvårdare och terminologer är få men viktiga. De sprider sina rekommendationer vidare till andra grupper, och deras språkbruk har auktoritet. Denna grupp är störst i det svenska materialet, och möjligtvis finns det också flest av denna yrkesgrupp i Sverige: språkexperter i statsförvaltningen, språkkonsulter, terminologer inom Tekniska nomenklaturcentralen och standardiseringsorganen. Eventuellt ligger dock Finska språkbyrån här högre än vad siffrorna visar; de finländska terminologerna vänder sig oftast inte till den allmänna telefonrådgivningen utan söker någon viss tjänsteman direkt.

När det gäller andelen översättare skiljer sig den finlandssvenska och den sverigefinska nämnden markant från de andra. Medan man i de andra nämnderna har 5 % och mindre av översättare ligger de här två nämnderna på ca 25 % och mer (inklusive tolkar).

Pensionärerna har kallats så bara om de ringer som privatintresserade. I den mån de ringer som yrkesmänniskor – som författare, förlagsredaktörer, lärare – har de klassats efter yrke. Svenska språknämnden och Finska språkbyrån har flest pensionärer och den svenska nämnden har den absolut största andelen

frågare i pensionsåldern. I Norge tycks det mer än annorstädes vara de yrkesverksamma som frågar.

I gruppen Övriga dominerar de som har någon form av högre utbildning.

Arbetsplats

Frågorna kommer från följande typer av arbetsplatser. (Siffrorna anger i vilka proportioner frågorna är fördelade på olika slag av arbetsplatser.)

Frågorna kommer från	Da	No	Sv	Fi	Fi-sv	Sv-fi
Offentlig förvaltning	21 %	33 %	19 %	23 %	28 %	35 %
Företag	28 %	11 %	16 %	29 %	26 %	7 %
Organisationer	7 %	6 %	3 %	4 %	2 %	9 %
Massmedier, förlag	7 %	14 %	17 %	7 %	3 %	13 %
Kulturinstitutioner (teatrar, bibliotek)	2 %	1 %	1 %	3 %	1 %	3 %
Skolor, studieförbund	4 %	5 %	4 %	8 %	3 %	7 %
Högskolor; forsknings- institutioner	5 %	8 %	4 %	7 %	4 %	4 %
Reklambyråer	9 %	11 %	5 %	3 %	0 %	–
Översättningsbyråer	–	–	0 %	–	3 %	–
Språkvårdsorgan, terminologiorgan	–	0 %	2 %	–	–	1 %
Kontor, ospec.	2 %	0 %	3 %	–	–	0 %
Frilans	3 %	9 %	3 %	4 %	17 %	13 %
Övrigt	0 %	0 %	4 %	0 %	0 %	–
Arbetsplats ej angiven	12 %	1 %	19 %	13 %	11 %	10 %
Ca	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Den offentliga förvaltningen utgör en stor grupp. Hos Sverigefinnska språknämnden kommer inte mindre än 35 % av frågorna därifrån, många från de finska invandrarbyråerna. Norsk språkråd ligger på ungefär samma nivå; norsk förvaltning är ju

skyldig att iaktta vissa föreskrifter för språkbruket, och många av frågorna rör översättning till nynorska eller andra nynorskproblem. Högt ligger också den finlandssvenska nämnden, särskilt beroende på den nära kontakten med de statliga översättarna och laggranskarna. Näringslivet svarar för många av frågorna i Danmark och Finland, och här har vi väl återigen sekreterarna och översättarna. Både förvaltning och företag i Finland måste översätta mängder av text, främst från finska till svenska. I Norge däremot verkar företagen mindre intresserade av språkrådets tjänster. Känner de sig friare att följa en annan norm än den officiellt föreskrivna? Den tanken motsägs å andra sidan av den höga norska siffran för reklambyråer, som ju eljest brukar klandras för en viss tygellöshet i förhållande till det etablerade skriftspråkets krav. Eller beror det rätt och slätt på att man inte känner till telefonrådgivningen? Materialet håller här knappast för mer än funderingar.

Svenska språknämnden redovisar den största andelen frågor från massmedier och förlag. Sverigefinska språknämnden, som ligger tvåa, torde dock ha mer utbredd kontakt med den finska journalistkåren i Sverige (i synnerhet lokalradions reportrar) än vad Svenska språknämnden har med de svenska massmedierna.

Finska språkbyrån har de absolut flesta frågorna från skolor och utbildningsanstalter, den har flest frågare som lärt känna nämndens existens genom skolan och flest frågare i de lägre åldrarna. Alla dessa uppgifter sammantagna antyder att den finska nämnden är väl förankrad inom skola och utbildning, mer än någon annan nämnd. Hack i häl kommer Sverigefinska språknämnden, trots att den bara har funnits i tio år, och Norsk språkråd. Här frågar man sig dock om inte plikten att följa läreboknormalen spelar in, liksom att Norsk lantbrukshögskola är storkund hos språkrådet. De norska siffrorna för elever och examensarbeten är bland de lägre.

Gruppen "frilans utan arbetsplats" är stor hos den finlandssvenska och den sverigefinska nämnden. Här har vi återigen de många översättarna. Svenska språknämnden har en hög siffra för "ingen arbetsplats angiven". Ibland beror det på att man har glömt att fråga om det, men annars bör "ingen arbetsplats" sättas i samband med den stora andelen privat ställda frågor för den svenska nämndens del.

Hur kände ni till att man kan ringa nämnden?

Om nämnderna skall bedriva någon form av marknadsföring eller försöka inrikta sig på vissa grupper, är det av intresse för dem att få reda på hur folk känner till deras existens. En av frågorna i enkäten kom därför att lyda: "Hur kände ni till att man kan ringa till språknämnden?"

Åtskilliga av de svarande kunde som väntat inte dra sig detta till minnes. En av den finska nämndens frågare menade att nämnden vore bekant sedan Gutenbergs tid, och en dansk sade: "Hvis noen spurgte mig hvor jeg kendte Rådhuspladsen fra, hvad skulle jeg så svare?"

För en stor grupp människor tycks kännedomen om språknämnderna alltså höra till allmänkunskaperna, och så tycks särskilt vara fallet i Danmark – det gäller nästan var tredje dansk frågare i undersökningen. Bland den finska nämndens frågare säger nästan en femtedel uttryckligen att de fått kännedom om Finska språkbyrån i skolan eller under vidareutbildningen, och det är åtskilligt mer än för någon annan nämnd.

Svenska språknämnden och de båda nämnderna i Finland medverkar i rätt stor utsträckning vid kurser och seminarier för offentliganställda, massmediefolk, översättare m.fl. En hel del av deras frågare säger sig ha fått sin första kontakt med språkvården genom sådan undervisning. Sverigefinska språknämnden har en ganska intensiv verksamhet med olika slag av gruppträffar med översättare, radiofolk och invandrarkonsulenter: inte mindre än en fjärdedel av frågarna sade sig känna till nämnden genom sådana möten.

Många frågare säger sig ha fått tips om telefonrådgivningen av chefer eller kolleger på arbetsplatsen. Det gäller i synnerhet Dansk Sprognævn och Svenska språkbyrån i Finland. Här skulle det vara intressant att få veta vilken attityd frågarna har till sitt eget ringande, om de anser det självklart att man söker råd i språkfrågor eller om man anser det lätt penibelt att inte klara sina språkproblem på egen hand (eller att över huvud taget ha språkproblem). Åtminstone en och annan av Svenska språknämndens frågare verkar försöka ringa i obemärkthet. Den attityden skulle man gärna vilja ändra på.

Svenska språkbyrån i Finland, liksom Sverigefinska språk-

nämnden, utmärker sig genom att de mer än de andra nämnderna har direktkontakt med sina frågare – genom kurser, seminarier och arbetsmöten och delvis också genom sällskapslivet, vilket alltsammans återspeglar minoritetsspråkens situation. Här möts en begränsad grupp yrkesmänniskor kring en central angelägenhet, nämligen det egna språket. Detta förhållande bidrar nog också till att förklara varför Svenska språkbyråns folk citeras och intervjuas i pressen åtskilligt oftare än vad som är fallet med deras nordiska kolleger, som verkar mer anonyma inför sina landsmän.

Varje nämnd ger också ut sin egen tidskrift i språkfrågor och publicerar också i skiftande omfattning skrivregelsamlingar, ordlistor, språkhandledningar m.m. Inte så få av frågarna tycks känna till nämndernas telefonservice just genom dessa publikationer. Dansk Sprognævns "Nyt fra Sprognævnet", som tidigare gick ut till ca 10 000 prenumeranter och som efter några år av nedläggning nu har återuppstått, har starkt bidragit till kännedomen om nämnden och dess språkliga rådgivning, och detsamma gäller Sverigefinska språknämndens "Kieliviesti", som med en upplaga på ca 1 400 tycks täcka huvudparten av dem som intresserar sig för finskan i Sverige.

För de övriga nämnderna är andelen frågare som uppger en nämndpublikation som kontaktförmedlare något mindre, även om publikationernas upplagor i vissa fall är större. (Norsk språkråds "Språknytt" går ut i ca 16 000 ex., Finska språkbyråns "Kiellikello" i ca 25 000, Svenska språknämndens "Språkvård" i ca 4 000, vartill kommer "Skrivregler", och Svenska språkbyråns "Språkbruk" i 6 000 ex.) Det har naturligtvis sin betydelse om publikationen inbjuder till kontakt. Vad som till sist är mest intressant är dock hur många människor det är totalt som vänder sig till nämndernas rådgivning, och här skiljer sig nämnderna rätt avsevärt, vilket uppgifterna om det årliga antalet frågor visar.

Frågar man i arbetet eller privat?

En aspekt som vi gärna ville ha med i undersökningen var huruvida frågorna ställdes i arbetet eller av privat intresse. Uppgifterna här, tagna tillsammans med uppgifterna om yrke och arbetsplats, om hur man känner till nämnden och inte minst om syftet med

frågan (sammanhang, texttyp), säger en del om hur folk ser på språkvård i allmänhet och språknämnderna i synnerhet.

Frågan ställd	Da	No	Sv	Fi	Fi-sv	Sv-fi
i arbetet	89 %	92 %	81 %	84 %	88 %	90 %
privat	11 %	8 %	19 %	14 %	9 %	10 %
okänt	0 %	0 %	0 %	2 %	3 %	0 %
	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Det visade sig gemensamt för alla nämnderna att det är i arbetet som folk vänder sig till dem. Ingen nämnd har under 80 % frågor ställda i tjänsten, den högsta siffran är 92 %. Ändå finns det intressanta skillnader mellan nämnderna, om man ser till andelen privat ställda frågor. Lägst ligger här Norsk språkråd med 8 %, högst Svenska språknämnden med 19 %. Kan det vara så att man i Norge betraktar språkrådet främst som ett organ för det offentliga språkbruket, medan det privata språkbruket mer är vars och ens ensak, där man väljer själv bland tillåtna och otillåtna former? Och är det å andra sidan så att man i Sverige inte på samma sätt skiljer på språkbruk privat och i offentliga sammanhang? Svenskan har på ett annat sätt en språkriktighetstradition, där t.ex. Erik Wellanders "Riktig svenska" har haft en ställning som rättesnöre för den språkintresserade allmänheten. Svenska språknämnden verkar mer än någon annan nämnd betraktas som en sorts språklig Mäddchen für alles, vilket också bekräftas av redovisningen av vad folk frågar om.

Att den finlandssvenska nämnden och den sverigefinska ligger lågt i fråga om andelen privat ställda frågor är inte att undra över. Dessa två nämnder har delvis en annan funktion än de övriga nämnderna, och de behandlar framför allt de problem som uppstår när ett minoritetsspråk skall göra sig gällande, när ett språk möter ett annat. (Jfr också det färöiska bidraget i denna bok.) Den finlandssvenska och den sverigefinska nämnden har också själva skapat sig en egen profil som rådgivningsorgan för yrkesfolk.

Huruvida sedan den rådande fördelningen mellan privata frågor och frågor i tjänsten är den lämpliga och önskvärda för varje

nämnd kan inte diskuteras här. Undersökningens resultaten kan emellertid ge visst underlag för en sådan diskussion.

I vilket sammanhang förekommer frågan?

Vi frågade våra frågare vilken sorts sammanhang frågan gällde, vilket slags text eller, om det inte rörde sig om en text, vilket annat syfte frågaren hade med frågan. Så småningom utkristalliserades ett trettio-tal olika kategorier. (Framställningen här skall inte tyngas med någon uppställning av dem.)

Flertalet av frågorna ställs i en akut situation: den frågande skall skriva något, för egen eller andras räkning, och har stött på ett problem som måste lösas. Men många frågor ställs också av allmänt intresse – i tjänsten eller privat. Här har Dansk Sprog-nævæn och i synnerhet Svenska språknämnden betydligt fler frågor än de andra nämnderna.

Bland de olika textkategorierna är det ingen som är extremt dominerande. Norsk språkråd har 12 % frågor som rör läromedel, vilket inte är förvånande med hänsyn till språkrådets arbetsuppgifter, och 13 % frågor om reklamspråk, vilket är mer förvånande och dessutom den högsta siffran för någon textkategori. Därefter kommer facktexter av olika svårighetsgrad, men för övrigt ligger de olika textkategorierna på under 10 % vardera. De större posterna upptas här av skrivelser mellan olika förvaltningsorgan och från myndigheter till allmänhet och enskilda, vidare information till bestämd grupp (föreningsmeddelanden, redovisningar, årsberättelser m.m.), broschyrer till allmänheten, brev, framför allt affärskorrespondens (ej privatbrev), som i Danmark ligger högst (här har vi återigen sekreterarfrågorna).

Den svenska nämnden och de båda nämnderna i Finland ligger tydligt över den danska och den norska nämnden när det gäller tidningstext (6–7 % mot ca 2 %). Svenska språknämnden har också flest frågor rörande skönlitteratur (från författare, förlagsfolk och översättare) – 5 % mot ca 1 % hos de övriga.

Andra kategorier som redovisats är utredning, protokoll, intyg, skyltar och etiketter, radio-tv-språk (som högst 1,6 %), undervisning, examensarbeten (där Finska språkbyrån tycks fungera som livboj), blanketter, recept, skrivhandledningar och författnings-text, som särskilt Svenska språkbyrån har en del av.

Svenska språknämnden har de flesta frågorna som rör privata skrivelser: tackkort, dödsannonser, ansökningar, insändare. Den norska och den finlandssvenska nämnden hade så gott som inget av det slaget under undersökningsperioden.

Det är uppenbart att alla dessa olika textslag har olika förmåga att påverka språkbruket. Massmediespråk har stor genomslagskraft, skyltar på bussar ses av många, liksom etiketter, medan ett enstaka affärsbrev, som kanske bara läses av en enda person, knappast kan ge någon större spridning åt en språklig rekommendation. Å andra sidan skall man inte underskatta grupperna med liten direkt spridning. Språket på reklamaffischer har för många knappast någon auktoritet, medan däremot t.ex. en ny lag, med begränsad läsekrets, kan ge stöd åt ett språkbruk, t.ex. en form som annars skulle ha svårt att hävda sig i allmänspråket.

För att få en uppfattning om vilken genomslagskraft svaren på frågorna skulle kunna tänkas få frågade vi också i hur stor upplaga texterna gick ut och vilka mottagarna var. Tyvärr gav denna fråga i allmänhet ett rätt magert resultat; många kunde helt enkelt inte svara på den.

Frågorna

Vad frågar då folk om? Genomgången av de 500 frågorna gav följande kategorier med underavdelningar (kategorierna är betingade av materialet och har inte ställts upp i förväg):

1. *Skrivsätt*: ortografi, stor/liten bokstav, teckenbruk (accenter o.d.), siffror, sammanskrivning/särskrivning, avstavning, förkortningar, genitiv, datering
2. *Böjning*: främmande substantiv, inhemska substantiv, adjektiv, verb, övrigt
3. *Ordbildning*: allmänt, sammansättningsfogen, övrigt
4. *Uttal*
5. *Uppgifter om känt ord*: vad betyder x?, etymologi m.m., finns det ett ord x?, tillåter norsk rättskrivning x?

6. *Uppgifter om okänt ord*: vad heter x på y?, ett ord för begreppet x?, nordiskt ersättningsord, översättning bokmål/nynorska

7. *Ordbruk – lämplighet*: kan man använda ordet x i detta sammanhang?, talspråksformer i skrift

8. *Syntax*: konstruktioner (prepositioner), fraser, meningsbyggnad–ordföljd, interpunktion, kongruens, syftning, till de/dem som, artikelbruk (bestämd/obestämd artikel, artikellöshet), og eller å i norskan, övrigt

9. *Formuleringar*

10. *Utanförspråkliga frågor*: citat, litteraturanvisningar, frågor om nämnden, "ej vårt bord", övrigt

Var och en av de 500 frågorna har fått sin plats inom någon av dessa kategorier. De har i materialet kallats huvudkategorier med underkategorier. För varje nämnd bildar de 500 frågorna fördelade på dessa kategorier 100 procent. Naturligtvis kan det ibland hävdas att en fråga hör hemma i flera av kategorierna. Gränsfallen har dessbättre varit få. Viktigast har varit att få samma behandling av frågorna i de skilda nämnderna.

Det visade sig emellertid fruktbart att skära tårtan även på en annan ledd, att se frågorna ur andra aspekter. En fråga om huruvida det är lämpligt att använda ett visst ord i ett visst sammanhang (kategori 7) kan ju vara en fråga inte bara om ordbruk utan även om stil, liksom t.ex. en fråga om huruvida *du* i tilltal bör skrivas med stor eller liten bokstav (kategori 1) på sitt sätt är en stilfråga. Sålunda kompletterades de tio "grammatiska" kategorierna med fem sidokategorier, som sinsemellan inte är jämförbara. De är till för att visa ur vilken eventuell annan aspekt den "grammatiska" kategorin kan vålla problem. De fem sidokategorierna med underkategorier är följande:

11. *Främmande ord*: skrivsätt, böjning, uttal, lämplighetsersättning, övrigt (betydelse, etymologi m.m.)

12. *Översättning*: enskilda ord, formuleringar

13. *Stil*

14. Principer

15. *Förkortningar*: skrivsätt, betydelse, lämplighet

16. *Namn*: skrivsätt, uttal, betydelse, vad heter x och y?, övrigt

En fråga som "skall jag skriva förkortningen *bl.a.* med eller utan punkter och finns det några principer i det här fallet?" hamnar bland huvudkategorierna under *Skrivsätt: teckenbruk* och under sidokategorierna *Principer* och *Förkortningar: skrivsätt*.

Här följer så en uppställning över frågornas fördelning på de olika överordnade kategorierna.

Huvudkategorier ca %	Da	No	Sv	Fi	Fi-sv	Sv-fi
1 Skrivsätt	41 %	24 %	20 %	37 %	8 %	2 %
2 Böjning	6 %	10 %	8 %	8 %	2 %	1 %
3 Ordbildning	8 %	6 %	11 %	5 %	4 %	–
4 Uttal	2 %	0 %	2 %	0 %	0 %	–
5 Uppgifter om känt ord	12 %	10 %	17 %	7 %	6 %	6 %
6 Uppgifter om okänt ord	3 %	19 %	4 %	3 %	53 %	83 %
7 Ordbruk – lämplighet	8 %	9 %	9 %	14 %	8 %	4 %
8 Syntax	13 %	13 %	19 %	20 %	7 %	–
9 Formuleringar	4 %	1 %	4 %	4 %	6 %	3 %
10 Övrigt	3 %	8 %	7 %	3 %	5 %	1 %
	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	

Sidokategorier

11 Främmande ord	21 %	10 %	19 %	12 %	1 %	2 %
12 Översättning	3 %	20 %	4 %	2 %	56 %	86 %
13 Stil	0 %	2 %	3 %	4 %	1 %	–
14 Principer	3 %	9 %	4 %	4 %	4 %	–
15 Förkortningar	3 %	2 %	3 %	11 %	2 %	2 %
16 Namn	6 %	6 %	8 %	15 %	5 %	1 %

I fråga om *Skrivsätt* leder Dansk Sprognævn. Inom denna kategori ligger inemot hälften av alla frågorna till nämnden. Och vad danskarna vill ha svar på är frågor om stavning. Dansk Sprognævn har ungefär dubbelt så många stavningsfrågor som den svenska, den norska och den finska nämnden (och mer än tio gånger så många som den finlandssvenska och den sverigefinska nämnden). Man kan här inte bortse från det faktum att klyftan mellan uttal och skrift i danskan hela tiden vidgas, vilket i längden leder till osäkerhet i rättskrivningen. Dansk Sprognævn ligger också främst när det gäller frågor om stavning av främmande ord. Här vore det naturligtvis tacksamt att påpeka att danskan är det nordiska språk som i störst utsträckning behåller den ursprungliga stavningen av främmande ord: här kan man se hur det går när man inte anpassar lånorden. En av de givna förklaringarna till de många danska ortografifrågorna är emellertid att man i Danmark väntar på den nya Retskrivningsordbogen och att man i avvaktan på den vänder sig till nämnden för att vara på den säkra sidan.

Finskan är ju ett ortografiskt stabilt språk, och de finska ortografiska frågorna rör också i mindre utsträckning främmande ord. Finska språkbyråns höga siffra för *Skrivsätt* beror främst på ett stort antal frågor om stor/liten bokstav, sammanskrivning/särskrivning och förkortningar.

Kategori 2, *Böjning*, leds av norrmännen, som ställer frågor om framför allt inhemska ord. Här återspeglas norskans formrikedom och den osäkerhet som följer av att den officiella snävare normen (läreboknormalen) bara godkänner vissa av dessa former. Heter det t.ex. *papir* eller *papirer* i pluralis, *det gleder meg* eller *det gler meg*? Danskar och svenskar frågar i större utsträckning om böjning av främmande ord: *et* eller *en regie*, *massmedier* eller *massmedia*?

Ordbildning, kategori 3, leds av svenskarna, och här är den dominerande underkategorin frågan om *s* i sammansättningsfogen; *mervärdels/skatt*, *tid/s/program* och *chef/s/sekreterare* är eviga följeslagare.

Utalsfrågorna, kategori 4, är få. Endast den danska och den svenska nämnden kan här redovisa några procentsatser (2%). Detta stärker mer än väntat intrycket av att språkvården huvudsakligen kommit att gälla det skrivna språket.

Uppgifter om ord, kategori 5, rör till största delen betydelse, men även etymologi, ålder, bruklighet o.d. Hit hör också frågan: "Finns det ett ord som lyder . . .?" Svenska språknämnden ligger ojämförligt högst här, vilket bekräftar bilden av den svenska nämnden som någon sorts allmäninstitut för språkfrågor, dit man ringer inte bara för att få hjälp att skriva korrekt utan även för att få sin nyfikenhet stillad.

Kategori 6, *Uppgifter om okänt ord*, handlar om översättning. Här får man förklaringen till att Svenska språkbyrån i Finland och Sverigefinska språknämnden har så låga siffror i de andra kategorierna. Av de 500 frågorna till den sverigefinska nämnden löd ca 370 "Vad heter det svenska ordet x på finska?" och 45 frågor "Vad heter det finska x på svenska?" – dvs. 83 % av alla frågorna. I majoriteten av fallen rör det sig om termer och benämningar på sakförhållanden i Sverige som inte har sin direkta motsvarighet i Finland. För den finlandssvenska nämndens del gällde 52 % av alla frågorna översättning från finska till svenska. För de andra nämnderna ligger översättningsfrågorna på högst ett par procent. Norsk språkråd har dock som specialfall sina översättningar mellan bokmål och nynorska, vilka utgör 16 % av de norska frågorna.

I ett mindre antal fall söker man ett ord för ett känt begrepp med frågor som "Fins det en betegnelse for forholdet mellom samboere?" eller "Hvad hedder grisens unger?" I några få fall efterfrågas ett nordiskt ersättningsord för ett främmande ord, t.ex. *franchising*, *flip-over*. Att dessa frågor inte är så många bör inte tolkas som att det nordiska arbetet med att finna ersättningsord är överflödigt. Den totala årliga mängden av efterfrågade ersättningsord är inte försumbar.

Kategori 7 heter *Ordbruk – lämplighet*. Här handlar det framför allt om rätt ord i rätt sammanhang. Finska byrån ligger i täten – delvis beroende på finskans struktur. Frågorna behöver ofta diskutera valet mellan olika avledningar till samma grundord, där de andra språken har helt skilda ord.

Syntax, kategori 8, är en stor och intressant kategori. Här återspeglas också vissa grammatiska skillnader mellan de olika språken och de problem som dessa grammatiska företeelser kan vålla. Underkategorin *konstruktioner* toppas av svenskar och finnar, och vad folk frågar om här är för svenskans del preposi-

tionsfraser – heter det *beror på* eller *av*, ett *utlåtande om* eller *kring?* – och för finskans del kasusformer.

Iögonenfallande är de låga siffrorna för meningsbyggnad och interpunktion, fränsett hos den finska nämnden. Det finns en i Sverige vitt utbredd uppfattning att det inte längre existerar några kommateringsregler, och tydligen tycks kommatering inte vålla folk besvär – utom lärarna, som klagar, inte utan orsak (dock inte i denna undersökning).

Bland övriga underkategorier kan nämnas *kongruens*, där norrmän har ett specialproblem med numerusböjningen hos adjektiv, "dei er glad/glade i", medan ett svenskt specialfall rör valet mellan e och a vid maskuliner: "den lille/lilla pojken".

Ett i Danmark, Norge och Sverige välbekant grammatiskt problem är uttrycket "till de som" (i stället för "till dem som"). Norsk språkråd och därefter Svenska språknämnden har tagit steget fullt ut och erkänner nu "til dei som/till de som" som en fast konstruktion. Svenska språknämnden hade 4, Norsk språkråd 5 och Dansk Sprognævn 6 frågor om "till de som", och frågan torde återkomma under lång tid framöver.

Underkategorin *Övrigt* avser bl.a. det för danskan speciella och för de danska språkbrukarna problematiska "han är væsentlig/t/ større". I underkategorin *artikelbruk* återfinns ett par svenska frågor om s.k. nakna substantiv, dvs. substantiv utan artikel: "man eller kvinna kan vigas till präst". Norrmännen har några frågor om *å* eller *og*: "begynn å trene/begynn og tren".

Kategori 9, *Formuleringar*, rör formulering av hela fraser och meningar. Frågan lyder i allmänhet: "Låter det bra så här?" I den svenska nämndens material är det ofta personer som inte har svenska som modersmål som står för dessa frågor. Den finlandssvenska nämnden ligger högst, vilket verkar rimligt – ofta rör det sig om att få fason på något som är översatt till svenska.

Den sista huvudkategorin, nr 10, tar upp *Utanförspråkliga frågor*. Hit har förts frågor om citat, om litteraturanvisningar, om nämnden, frågor som "Hur många ord finns det i svenskan?", "vad är *skola* för verbform?", "kan Norsk språkråd kommentere det faktum at færre rekrutter nå velger nynorsk som målform?", "hvordan titulerer man en biskop?" samt beskärnelser över språkets förfall. Hit hör också en underkategori *Ej vårt bord* – dvs. att frågan legat utanför nämndens område och skickats

vidare till någon annan instans.

De främmande orden, kategori 11 i undersökningen, är en fråga som upptar de nordiska språknämnderna i hög grad, inte minst i deras samarbete med varandra. Bland språkbrukarna tycks de däremot omfattas av ett rätt skiftande intresse. I den svenska och den danska delen av undersökningen rör omkring 20 % av frågorna främmande ord: stavning, böjning, betydelse, ersättning. I den norska delen är vi nere på 15 %, i den finska 12 %, i den sverigefinska 2 % och i den finlandssvenska 1 %! Att den finska nämnden skiljer sig från den danska, norska och svenska kan väl förklaras med att finskan inte använder främmande ord i samma utsträckning som grannspråken, men argumentet håller inte för norskan, vars främmande ordförråd i stort sett är detsamma som för danskan och svenskan. Nu visar det sig emellertid att i fråga om stavning och böjning av de främmande orden ligger Norge och Sverige ganska jämnt, Danmark en bit över och finnarna något under. Vad som placerar Danmark och Sverige så högt inom kategorin Främmande ord är frågor om betydelse – och det är en annan aspekt på de främmande orden, som vi inte kommer förbi genom att bara anpassa dem till det inhemska språkssystemet. Danskarnas och svenskarnas övervikt bland betydelsefrågorna bör emellertid närmast sättas i samband med de av allmän nyfikenhet ställda frågorna, många av dem privata.

Att den finlandssvenska och den sverigefinska nämnden har så helt annorlunda siffror i fråga om de främmande orden kan väl förklaras med att majoriteten av frågorna rör översättning mellan finska och svenska, och där intar de främmande orden naturligt nog inte någon framträdande plats.

Översättning har behandlats i samband med frågor om enskilda ord. Ser man till alla frågor som rör översättning, kategori 12, höjs siffrorna ytterligare till 86 % av det totala antalet frågor för Sverigefinska nämnden, 56 % för den finlandssvenska.

Stilfrågorna, 13, tycks vara flest hos den finska nämnden medan frekvensen för frågor om *Principer*, 14, är högst i Norge. Finnarna ligger långt framme när det gäller frågor om *Förkortningar* och *Namn*, vilket har sin grund i det finska språkliga systemet: både förkortningar och namn måste böjas i kasusformer. Tekniken för kasusändelsernas sammanfogning med för-

kortningar är svår för många, och inte mindre svårbehärskade tycks reglerna vara för böjning av utländska ortnamn i olika kasusformer – i genitiv, partitiv, inessiv och illativ. (Många namnfrågor slussas också vidare till den finska namnbyrån, som tar emot ca 1 000 frågor om året.)

Hur accepteras svaren?

Språkvården är naturligtvis inte så lite intresserad av att få reda på hur dess rekommendationer tas emot. Att somliga av dem *inte* tas emot vet vi. Vi beslöt därför att fråga våra frågare om de accepterade svaret eller ansåg sig ha fått någon ledning av det, om det var de själva som avgjorde om upplysningen eller rekommendationen skulle följas eller, om så inte vore fallet, om de visste huruvida den som hade avgörandet skulle följa den.

Acceptansen var närmast bedövande. Majoriteten av de uppringande frågade för egen räkning och ifrågasatte inte svaren. Rätt få hade inte avgörandet själva och rätt få var likaledes osäkra om huruvida svaret skulle följas. Dansk Sprognævn, Finska språkbyrån och Svenska språknämnden hade i undersökningen endast en person var som inte alls accepterade svaret, och Norsk språkråd hade några enstaka som var missnöjda – i det ena fallet inte utan skäl, eftersom ordboksnormen i det fallet gick emot gängse språkbruk (även språkkonsulentens).

Att de flesta accepterar de uppgifter de får är i och för sig inte så egendomligt. Den frågande befinner sig i en situation där han behöver fylla en lucka eller få bekräftelse på något redan anat, och svaret är ofta odiskutabelt: noggrant stavas med ett n, Norge skall ha stor bokstav osv. Redan i detta att folk vänder sig till nämnden finns alltså inbyggt en benägenhet för acceptans. Man vill veta vilken den rådande normen är, och språknämnden betraktas som garant för den. Sedan får man naturligtvis räkna med att själva frågan "Är ni nöjd med svaret?", eller hur den nu formulerats, inbjuder till ett positivt svar, och man får nog anta att en eller annan frågare kan ha ansatts av tvivel på ett senare stadium. Ändå var vi överraskade över denna utomordentliga beredvillighet att godta våra svar. Vi fick åtskilliga kommentarer av typen "Språknämndens ord är kungsord" och "Tror ni att jag skulle komma på tanken att ifrågasätta vad nämnden säger?",

vilket både gläder och oroar. Det händer nämligen, om än inte ofta, att man som språkvårdare får anledning att ifrågasätta vad man har svarat.

Var det svårt att komma fram på telefon?

För att få ett begrepp om i vilken utsträckning telefonservicen är tillräcklig ställde vi också frågan "Var det svårt att komma fram på telefon?"

För Finska språkbyråns frågare är det uppenbarligen svårt. Inte mindre än 72 % hade fått ringa mer än en gång för att komma fram. Trots att telefonservicen är öppen bara 9-14 och då sköts av en person, hinner man dock med ca 20 000 frågor om året, dvs. 60-80 samtal om dagen under de intensiva perioderna. Finska byrån har utan vidare behov av att utvidga sin rådgivande personal.

Att komma fram till Dansk Sprognævn är som att vinna på lotteri, sade en dansk frågare. Ca 48 % fick ringa mer än en gång. Telefonservicen har bara en ingående linje, och rådgivningen sköts av en av nämndens kontorister med assistans av en av de fem språkvårdarna (enligt ett rullande schema). Telefonservicen är öppen 10-14, och med den kapaciteten besvarar man ca 8 000 frågor om året. Nämnden anser sig inte under nuvarande ekonomiska villkor kunna avsätta mer personal till telefonservicen.

Svenska språkbyrån i Finland svarar på frågor under större delen av dagen tre dagar i veckan och under två timmar de övriga dagarna. Som personalen består av två personer av vilka en ofta är ute och undervisar m.m. tutar det inte sällan upptaget. Ca 5 000 frågor om året.

Sverigefinska språknämndens telefonservice sköts av en person klockan 9-12, men folk som ringer på andra tider får också svar. I 15 % av fallen hade man svårt att komma fram. Ca 2 500 frågor om året.

Från Svenska språknämnden rapporteras inga problem. Alla de sex språkvårdarna svarar på frågor under sin arbetstid 9-17. Nämnden har alltid haft som princip att folk skall kunna ringa hela dagen, men det inverkar naturligtvis på det övriga arbetet. Ca 5 000 frågor om året.

Norsk språkråd har inte som de andra nämnderna någon insti-

tutionaliserad frågeservice. Telefonrådgivningen sköts av tolv språkkonsulenter under deras övriga arbete. Språkrådet har uppskattningsvis ca 2300 frågor om året.

Sammanfattning

Vad som framför allt har slagit oss som gjort denna undersökning är hur lika varandra de nordiska nämnderna trots allt är, fastän de har sina specialuppgifter inom varje land. Visserligen har det här för de olika nämnderna kristalliserats ut vissa olika huvudkategorier av yrkesmänniskor som mer än andra använder sig av nämndernas telefontjänst, men det är också viktigt att framhålla att undersökningen visar att praktiskt taget vem som helst – sjuksköterskor, lokförare, författare av statsöverhuvudens anföranden, chaufförer, skyltmålare, hemmafruar och poliser ringer till sin respektive nämnd och frågar om vad som helst. Folk som ringer till nämnderna är också tillfreds med de svar de får. Vi skulle förstås alla som arbetar med telefonrådgivningen kunna anföra exempel på motsatsen, folk som anklagar oss för att missköta våra som de anser språkpolisiära uppgifter och som anser oss bidra till det allmänna språkliga förfallet genom bristande stränghet i språksynen, men sådana telefonsamtal är förmodligen mindre vanliga än vad vi hittills har trott.

Skulle man slutligen teckna en bild av de olika nämnderna får man ungefär följande resultat.

Den danska, den svenska och den finska nämnden liknar varandra i mycket. Det rör sig här om tre institutioner som står för vården av ett riksspråk. Dessa tre nämnder förefaller också ha den största spridningen utanför de skrivande yrkesgrupperna, och de har fler privat ställda frågor än de övriga.

Dansk Sprognævn fungerar mer än någon annan nämnd som akutmottagning för skrivpersonal, som utgör för nära nog hälften av alla nämndens frågare. För övrigt har man inga dominerande yrkesgrupper. *Dansk Sprognævn* har också det största antalet olika frågare. Frågorna handlar mest om formalia: skrivsätt (mer än hälften av frågorna), ordbildning och ordböjning. Danskarna frågar också om hantering av främmande ord. Åtskilligt av det som det frågas om är sådant som man i princip skulle kunna slå

upp själv. Kommer manne tillvaron att bli lättare för danskarna när den nya upplagan av Retskrivningsordbogen kommer ut?

Norge befinner sig i en speciell situation med de två officiella språkformerna bokmål och nynorska. För alla som skriver i offentlig tjänst krävs att man följer den av myndigheterna fastställda normen för bokmål respektive nynorska, en norm som medger åtskilliga variationer men som just därför också kan vara svår att hålla reda på. *Norsk språkråd* har den största andelen frågor ställda i tjänsten, och det torde ha med just förhållandet bokmål/nynorska att göra. I motsats till alla de andra nämnderna har *Norsk språkråd* också fler män än kvinnor bland frågarna. Här finns också den största gruppen yngre frågare. Den största yrkesgruppen utgörs av chefer, tjänstemän m.fl. *Språkrådet* har också den största andelen förstagångsfrågare. *Norsk språkråd* tycks mer än de andra nämnderna betraktas som ett officiellt organ för språket i offentliga sammanhang – i läroböckerna, i förvaltningen. Näringslivet däremot är sämre representerat. Man får dock vara försiktig med att dra några mer vittgående slutsatser av de norska uppgifterna, då materialet här är rätt osäkert.

Svenska språknämnden har det näst högsta antalet olika frågor. Frågarnas fördelning på olika yrkesgrupper är ganska jämn: gruppen chefer, tjänstemän m.fl., gruppen sekreterare och gruppen språkproducenter (författare, journalister, reklamfolk, översättare) utgör en femtedel var. Här finns också den största gruppen språkgranskare (förlagsfolk, korrekturläsare, lärare och språkvårdare) samt den största andelen språkvårdare-terminologer. Den svenska nämnden har under undersökningsperioden haft den lägsta andelen frågor från förvaltningen; de frågorna tycks successivt ha minskat i antal sedan regeringskansliet och vissa myndigheter och verk fått egna språkvårdare. Svenska språknämnden har de flesta "bildningsfrågorna" och frågor som inte är knutna till någon akut skrivsituation. Privatfrågarnas intresse hålls också vid liv genom radioprogram och språkspalter. Det är inte ovanligt att nämnden betraktas som en systerorganisation till Svenska Akademien, och något ligger det i detta. Nämnden garanterar så att säga det goda språkbruket, inte det obligatoriskt föreskrivna. Å andra sidan har nämnden inte makt och myndighet att hindra att vissa dumma nymodigheter tas i bruk på högsta ort och därmed får officiell status, som t.ex. baklängesda-

teringen, hindrad i Norge och Finland av just språkvårdsorganen.

Svenska språkbyrån i Finland har en mycket utpräglad profil. Frågarna är en liten, trogen krets som återkommer med många frågor på en gång. Tre fjärdedelar är kvinnor. En fjärdedel av frågarna är översättare och nästan lika många är sekreterare. Mer än hälften av frågorna kommer från förvaltning och näringsliv. Tillsammans med Norsk språkråd har Svenska byrån den lägsta andelen privat ställda frågor. Det är alltså de yrkesverksamma – frilansar eller anställda – som frågar, och de frågar därför att de sitter inför ett problem, inte av allmänt intresse. Frågorna gäller översättning från finska till svenska – mer än hälften av frågorna rör översättning av ord. Dessa frågor är inte sällan utomordentligt arbetskrävande för språkvårdarna. Det händer att frågorna inte känner till innebörden eller ens sammanhanget för det finska ord som skall översättas. Frågorna handlar vidare om ords betydelse samt konstruktioner och formuleringar. Däremot frågar man inte i större utsträckning om skrivsätt, böjning, ordbildning och syntax i övrigt. Man får förutsätta att många av frågorna här är professionella handboksbrukare – eller också sätter de sig över formalia.

Finska språkbyrån ligger i vissa väsentliga avseenden nära den danska och den svenska. Den verkar väl förankrad både inom offentligheten och hos den språkintresserade allmänheten, och det förefaller som om finnarna mer än andra vore angelägna om ett gott språkbruk. Nämnden kommer hack i häl på den finlandssvenska nämnden när det gäller den stora andelen frågor från förvaltning och näringsliv, och den ligger bättre till än någon annan nämnd inom skolan och vidareutbildningen. Den finska nämnden har också den mest intensiva frågeverksamheten. Jämfört med Sverige har den mer än dubbelt så många frågor på en drygt hälften så stor befolkning.

De finska frågorna rör skrivsätt, framför allt hantering av namn och förkortningar, vidare ordval och stil samt syntax, där finnarna ligger över de andra i fråga om meningsbyggnad och interpunktion.

Sverigefinska språknämnden liknar i flera avseenden den finlandssvenska. Båda står för vården av ett minoritetsspråk, med allt vad det innebär av översättning från majoritetsspråket, där benämningarna på nya företeelser skapas. Sverigefinska språk-

nämnden bedriver ett omfattande arbete med att utreda vad svenska samhällsföreteelser lämpligen kan kallas på finska, och i många fall skapar nämnden själv nya termer och benämningar. Nämnden har flera terminologigrupper i gång med representanter för finsktalande inom olika samhällsområden i Sverige, och den har god kontakt med dem som använder och sprider dessa termer: invandrarbyråerna, hemspråkslärarna, lokalradions reportrar m.fl. Sverigefinska språknämnden har den största andelen frågor från den offentliga förvaltningen och dess största frågargrupper är översättare och tolkar, skrivpersonal, journalister och informatörer samt lärare. Nästan 80 % av de frågande är kvinnor, den högsta siffran för kvinnliga frågare hos någon nämnd.

Vad händer sedan?

Vad den här undersökningen kan komma att leda till för de enskilda nämnderna vet vi ännu inte. Kan den få de danska anslagsgivande myndigheterna att i stället för att minska på medlen till Dansk Sprognævn ge den möjligheter att utvidga telefonservicen är det bra. Den borde också leda till interna diskussioner om utformningen av telefonservicen och kanske också av verksamheten i stort. Den kan också tänkas ge fingervisningar om vilka områden i nämndernas verksamhet som man skulle vilja undersöka närmare. Nämnderna har nu i viss utsträckning fått svar på frågan "Hur ser det ut?". Nästa fråga borde då bli: "Skall vi göra något, och i så fall vad?"

(Nordiska språksekretariatet planerar att ge ut en mer detaljerad rapport över undersökningen av språknämndernas telefonrådgivning. Innan dess kommer undersökningen att i någon mån utvidgas med vissa kompletteringar, dock utan att en helt ny enkätundersökning kommer att sättas i gång.)